

ภาคผนวก

นโยบายต่างประเทศแห่งเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1861

บันทึกของพระองค์เจ้ากง กุ้ยเหียงและเก๋นเสียง ทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1861

หลังจากแลกเปลี่ยนสนธิสัญญาทั้งหลายแล้ว อนุราชชนได้กลับไปครุเทียนจินแล้ว และรีบร้อนเดินทางกลับไปภาคใต้เป็นกลุ่ม ยิ่งกว่านั้น พวกเขายังคงยึดถือข้อเรียกร้องของพวกเขาเป็นหลักของสนธิสัญญาทั้งหลาย นี่เป็นการแสดงว่า พวกเขามิได้ปรารถนาดินแดนและประชาชน ดังนั้น เราจึงสามารถทำให้อนุราชชนซึ่งและควบคุมพวกเขาได้โดยยึดความเชื่อถือศรัทธาและความยุติธรรม ในขณะเดียวกัน เราก็ฝ่าฝืนสู่การบูรณะ (Recovery) กรณีปัจจุบันเป็นกรณีที่แตกต่างกันจากการที่อนุราชชนรุกรานบรรดาราชวงศ์ในอดีต...บัดนี้ กบฏเหียน (Yien Rebellion, ค.ศ. 1851-1868) ประหนึ่งไฟลุกโชนในภาคเหนือและกบฏไทผิงในภาคใต้ สิ้นเปลืองยุทธปัจจัยของเรามาก กองทหารของเราอ่อนเปลี้ยอดโรย อนุราชชนได้เปรียบที่เราตกอยู่ในฐานะอ่อนแอและพยายามที่จะควบคุมเรา ถ้าเราไม่ยับยั้งโทษะ หากแต่ยังเป็นปฏิปักษ์ต่อไป เราย่อมจะต้องรับผิดชอบต่อความหายนะฉับพลัน ในอีกด้านหนึ่ง ล่า ถ้าเรามองผ่านวิธีการที่พวกเขาทำอันครายต่อเรา และไม่เตรียมการอันใดที่จะต่อสู้พวกเขาแล้ว เรากำลังจะยกบ่อเกิดแห่งความวิปโยคเป็นมรดกแก่บุตรหลานของเรา โบราณกล่าวไว้ว่า "การอาศัยสันติภาพและมิตรภาพ เมื่อมีภาวะผูกพันชั่วคราวต้องปฏิบัติเช่นนั้น จึงใช้สงครามและการป้องกันเป็นนโยบายที่แท้จริงของเจ้า" นี่คือถ้อยความที่ตั้งมั่นตัวอย่างแท้จริง

สถานการณ์ทุกวันนี้อาจเปรียบ (ได้กับโรคภัยของร่างกายมนุษย์) ทั้งกบฏไทผิงและโจรผู้ร้ายเหียนกำลังได้รับชัยชนะและประกอบขึ้นเป็นโรคภัยต่อองคาพยพ รัสเซียซึ่งมีดินแดนประชิดดินแดนเรามีจุดมุ่งหมายที่จะและเก็บบดินแดนและมีอะตัวใหม่ ย่อมถือได้ว่าเป็นภัยคุกคามที่หน้าอก ส่วนอังกฤษแล้ว จุดมุ่งหมายของอังกฤษคือ การค้า แต่กระทำการรุนแรงโดยมิได้คำนึงถึงความควรไม่ควร ถ้าไม่จำกัดขอบเขตอังกฤษไว้ เราจะไม่สามารถที่จะได้ด้ายตนเอง จึงอาจจะเปรียบอังกฤษเป็นประดุกโรคภัยตามแขน ขา เพราะฉะนั้น เราควรปราบปรามกบฏไทผิงและโจรผู้ร้ายเหียนเป็นอันดับแรก จัดการให้รัสเซีย ยู่ภายใต้การควบคุมเป็นอันดับถัดมา และเอาใจใส่ชาวอังกฤษท้ายสุด

ในกาลปัจจุบัน ถ้าเราเจริญรอยตามแผนของเรา เราควรปฏิบัติตามบรรดาสนธิสัญญาและไม่อนุญาตให้ชาวต่างประเทศเกินและ ปองกสนธิสัญญา ในการแสดงออกนอกหน้า เราควรมีความจริงใจและเป็นมิตร แต่พยายามอย่างจริงจังว่า จะต้องมีให้ของเรามีความผูกพันอย่าง และแล้ว

ภายในระยะเวลาไม่กี่ปีข้างหน้า แม้พวกเขาอาจจะตั้งชื่อเรียกร่องเป็นครั้งเป็นคราว พวกเขาก็ยังจะ
ไม่ก่อความหายนะใหญ่หลวงให้แก่เรา เมื่อพิจารณาสถานการณ์ทั้งหมดอย่างรอบคอบแล้ว เราได้
ร่างกฎระเบียบ 6 ประการ ดังนี้

(1) สถาปนาสำนักงานการต่างประเทศ (T'sungli ko-kuo shih-wu ya-men, Office
in general charge of foreign affairs) ที่นครหลวง ภายใต้การอำนวยการของพระราชวงศ์และ
เสนาบดี...ทันทีที่สิ้นสุดการยุทธ์และการของประเทศทั้งหลายได้คลี่คลายเรียบร้อยแล้ว สำนักงานนี้
จะถูกยกเลิกและหน้าที่ของมันจะทวนกลับไปสู่คณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (The Grand Council)
เพื่อจัดการให้เป็นไปตามครรลองสอดคล้องกับระบบเก่า

(2) สถาปนาบรรดาสำหนักข้าหลวงใหญ่ (Offices of high commissioners) เพื่อ
อำนวยความสะดวกแก่การดำเนินการที่ท่าเรือทั้งหลายในภาคเหนือและภาคใต้ตามลำดับ [ในที่นี้
มีรายละเอียดเรื่องสำนักงานอำนวยการการค้าสำหรับเมืองท่า 5 เมืองในภาคใต้ ได้แก่ กวางตุ้ง
ฟูโจว เอ๋เหมิง หนิงโปและเซียงไฮ้ และสำนักงานอำนวยการการค้าสำหรับเมืองท่าในภาคเหนือ
3 เมือง ได้แก่ ทวีจงว จื่อฟู (Chefoo) และเทียนจิน]

(3) การจัดเตรียมการจัดเก็บภาษีศุลกากรตามริมทะเลที่เมืองท่าเปิดตามสนธิสัญญา
และตามพรหมแดนประชิดรัสเซีย

(4) ให้มีความแน่นอนในการรับข้อมูลข่าวสารร่วมกันในแวดวงข้าราชการผู้ว่าการ
ต่างประเทศ เพื่อมิให้เกิดความผิดพลาดขึ้น

(5) คัดเลือกบุคคล 2 คนจากนครกวางตุ้งและ 2 คน จากนครเซียงไฮ้ เป็นคนที่เข้าใจ
ภาษาต่างประเทศทั้งภาษาเขินและภาษาพูด และส่งบุคคลนั้น ๆ ไปปักกิ่งเพื่อเป็นที่ปรึกษา
[นี่คือความคิดริเริ่มจัดตั้งวิทยาลัยล่าม (Interpreter's college, Tung wen Kuan)]

(6) ในแต่ละเมืองท่า ควรมีการรายงานสภาพการณ์ภายในและภายนอกของการค้า
และหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ ต่อสำนักงานการต่างประเทศเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อเป็นการให้เรื่องราว
สำหรับการพิมพ์วิเคราะห์เป็นทางการ]

บันทึกนี้ได้รับพระราชารายคำริเห็นชอบและความเห็นชอบจากคณะที่ปรึกษาราชการ
แผ่นดินทันที

ที่มา : "Doc.7. The New Foreign Policy of January 1861," **China's Response to the
West**, ed. Ssu-Yu Teng and John K. Fairbank, pp. 47-49.

หวอดเหย็น (Wo-jeen) คัดค้านการศึกษาตะวันตก ค.ศ. 1867 บันทึกทูลเกล้าฯ ถวาย

พระราชกฤษฎีกากำหนดไว้ว่า นักศึกษาควรเรียนรู้คณิตศาสตร์ซึ่งเป็นหนึ่งในศิลป 6 ประการที่เดียว และไม่ควรถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่คุ้มค่าที่จะเรียนรู้ แต่ตามที่ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ดาราศาสตร์และคณิตศาสตร์เป็นวิชาที่มีคุณประโยชน์น้อย ถ้าชาวตะวันตกจะสอนวิชาเหล่านี้โดยเป็นการศึกษาประจำ ความเสียหายย่อมจะใหญ่หลวง...ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้าฯ ว่า วิถีทางแห่งการสถาปนาประเทศชาติคือการเน้นความประพฤติตามระเบียบแบบแผนอันถูกต้อง (Propriety) และความประพฤติปฏิบัติชอบโดยตั้งมั่นในธรรม (Righteousness) หาได้เน้นอำนาจและการวางแผนออกอุบายไม่ ความเพียรพยายามโดยพื้นฐานย่อมอยู่ในจิตใจของผู้คน มิได้อยู่ในวิชาการ ความชำนาญการ บัดนี้ ถ้าเราแสวงหาศิลปะที่ไม่สำคัญนักและหนักถือชาวตะวันตกเป็นครู โดยไม่คำนึงถึงความเป็นไปได้ว่า อาหารยษณผู้ฉลาดแกมโกงอาจจะไม่สอนความชำนาญวิชาการที่สำคัญแก่เรา แม้จนถึงถ้าครูสอนอย่างจริงใจและนักศึกษาเรียนรู้ด้วยความเชื่อถือศรัทธา เท่าที่จะบรรลุผลได้คือการฝึกรบรณหนักคำนวณ ตั้งแต่โบราณกาลมาจนถึงยุคสมัยใหม่ ข้าพระพุทธเจ้าก็ไม่เคยได้ยินว่ามีผู้ใดก็ตามสามารถใช้คณิตศาสตร์ในการบูรณะประเทศชาติจากสภาพที่เสื่อมถอย หรือในการทำให้ประเทศชาติเข้มแข็งในยามอ่อนแอ จักรวรรดิยิ่งใหญ่จนไม่ควรมีผู้ใดกังวล ด้วยเกรงว่าจะขาดความสามารถได้ก็ตามภายในจักรวรรดิ ถ้าดาราศาสตร์และคณิตศาสตร์จะต้องถูกสอน การค้นคว้าอย่างกว้างขวางย่อมพบบางคนชำนาญวิชาการ เหตุใดต้องจำกัดอยู่ที่อนารยชน และเหตุใดจำเป็นต้องเรียนรู้จากอนารยชน?

ยิ่งกว่านั้น อนารยชนคือศัตรูของเรา ใน ค.ศ. 1860 พวกเซาฮียบอาวุธขึ้นมาและเป็นกบฏต่อเรา นครหลวงของเราและบริมณฑลถูกรุกราน แทนที่บูซาบรรพชนของเราสิ้นไหวพระราชวังของเราถูกเผา และข้าราชการของเราและประชาชนถูกฆ่าตายหรือบาดเจ็บ ไม่เคยมีปรากฏการณ์ถูกเหยียดหยามเช่นนั้นมาก่อนใน 200 ปีที่ผ่านมาของพระบรมราชวงศ์ของเรา เหล่าบัณฑิตนักศึกษาและข้าราชการของเราทั้งหมดถูกปลุกเร้าให้มีความเคียดแค้นเผาผลาญหัวใจ และมีความเกลียดชังถึงแน่นจนถึงปัจจุบัน พระราชสำนักของเราช่วยไม่ได้ที่ต้องมีสันติภาพกับอนารยชน เราสามารถตีศัตรูและความอภัยศนีได้อย่างไรแม้ชั่วเพียงวันเดียว?

ตั้งแต่ได้ตกลงมีสันติภาพ ศาสนาคริสต์มีชัยชนะเด่นเป็นต่อ และกึ่งหนึ่งของประชาชนผู้โง่เขลาของเราก็ถูกลอกหลวงโดยศาสนาอื่น สิ่งเดียวเท่านั้นที่เราจะอาศัยได้คือ บัณฑิตของเราควรอธิบายคำสอนของท่านจงจื่อให้แก่ประชาชนอย่างแจ่มแจ้ง คำสอนนี้อาจสามารถคำจุนให้กำลังแก่ประชาชนผู้โง่เขลาเบาปัญญาได้ บัดนี้ ถ้าบัณฑิตผู้ฉลาดเฉลียวและมีความสามารถพิเศษผู้ที่ประเทศชาติได้อบรมและสงวนไว้เพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ในอนาคต ต้องเปลี่ยนจากวิถีทางปกติของการศึกษาไปเจริญรอยตามอนารยชนแล้ว จิตวิญญาณอันถูกต้องก็จะไม่ถูกพัฒนาและ

จิตวิญญาณชั่วร้ายจะกลับกลายเป็นเข้มแข็งกว่า หลังจากหลายปีมากมาย มันจะลงเอยโดยไม่มีอะไรเลย น้อยกว่าการผลักดันประชาชนจีนมหาศาลให้ไปสวมหมวกคือนารายชน

ด้วยความเมตตาของเคอเพอริง ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านคำสั่งถึงท่านที่ปรึกษาราชการแผ่นดินทั้งหลายและข้าราชการของกรมทั้ง 9 ใน ประชุมบทพระราชนิพนธ์ร้อยแก้วในจักรพรรดิ คังสี (Collected Essays of the Kang-hsi Emperor) ที่มีพระราชดำริว่า “ ประเทศต่าง ๆ ของยุโรปจะทำอันตรายต่อจีนภายหลัง 1,000 หรือหลายร้อยปี” พระราชชีวิตกังวลอย่างลึกซึ้งและกว้างไกลนี้ของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าเป็นที่น่าสรรเสริญยิ่ง แม้พระองค์จะทรงใช้วิธีการของพวกเขา พระองค์ทรงเกลียดชังพวกเขาอย่างแท้จริง บัดนี้ พวกเขาได้ทำอันตรายต่อจักรวรรดิแล้ว เราควรเผยแพร่อิทธิพลของพวกเขาต่อไป แล้วไหม้พัดเปลวไฟต่อไปหรือ? ข้าพระพุทธเจ้าได้ยินว่า เมื่ออนารายชนเผยแพร่ศาสนาของพวกเขา พวกเขาเกลียดชังบัณฑิตจีนผู้ไม่เต็มใจที่จะเรียนศาสนา บัดนี้บัณฑิตจากช่องทางปกติถูกสั่งให้ศึกษาภายใต้ชาวต่างประเทศ ข้าพระพุทธเจ้าเกรงด้วยเกล้าฯว่า สิ่งที่ยึดติดของเรากำลังจะเรียนจะเป็นสิ่งที่พวกเขาไม่สามารถเรียนได้ดี ทั้งยังทำให้พิศวงงงงวย ซึ่งก็จะตกหลุมพรางตามแผนของชาวต่างประเทศ เป็นที่หวังอย่างสัตย์ซื่อว่า เพื่ออ้าวงไว้ซึ่งเกียรติภูมิทั่วไปแห่งจักรวรรดิและมีให้ความหายนะพัฒนาไป พระราชดำริจักมีพระราชวินิจฉัยอย่างอิสระที่จะยกเลิกพระราชวินิจฉัยเดิมในทันทีที่จะให้สถาปนาการศึกษาเช่นนั้นในโรงเรียนภาษาทั้งจักรวรรดิจะประสบโชคทีเดียว !

ที่มา : “Wo-jen’s Objection to Western Learning, 1867 Document 19,” **China’s Response to the West**, pp. 76-77.

สำนักงานการต่างประเทศไต้หวัน, ค.ศ. 1867

ท่านเสนาบดีทั้งหลายในไต้หวันของอูลีพระบาทได้ตรวจสอบบันทึกของท่านหวอเหยินแล้ว หลักการที่เขาเสนอนั้นสูงส่งเลิศลอย และความเห็นที่เขายึดถือนั้นเป็นความเห็นที่ถูกต้องเป็นที่นับถือมาก (Orthodox) แง่คิดความเห็นของท่านเสนาบดีทั้งหลายก็เป็นเช่นนั้นมาก่อนที่จะเริ่มต้นจัดการต่างประเทศ และถึงกระนั้น วันนี้ท่านเสนาบดีทั้งหลายมิได้สั่นหวั่นฐานถือเอาที่จะยืนยันยืนกรานความเห็นเช่นนั้นเพราะพวกเขาช่วยมิได้เรื่องความยากลำบากที่เป็นจริงโดยแท้

ตั้งแต่เริ่มต้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 20 หรือ 30 ปีมาแล้ว ในขั้นต้น ข้าราชการภายในและภายนอกนครหลวงมิได้จับจุดสำคัญของเรื่องและไม่ว่าจะเจรจาสันติภาพหรือถกเถียงเรื่องสงคราม โดยทั่วไปแล้ว มีแต่คำพูดเปล่า ๆ ที่ปราศจากผลบังคับและเหตุการณ์ปี 1860 จึงเกิดขึ้น ในขณะนั้น กองกำลังต่างประเทศประชิดกำแพงนครของเรา และมีการยิงปืนและเปลวเพลิงจับท้องฟ้าสว่าง นครหลวงตกอยู่ในอันตรายทั้งวันทั้งคืน บรรดาบัณฑิตและข้าราชการนั้น บ้างยืนเฉยอยู่ไปมา บ้างก็ชุกมือไว้ในแขนเสื้อ หรือหนีหายไปอย่างลับสนอหลมาจน สมเด็จพระจักรพรรดิในรัชกาลก่อนของเรามีได้ทรงพิจารณาว่าคณะเสนาบดีในพระองค์คือ พระองค์เจ้าฮ้อซิ่น (I-hsin) และผู้อื่นมีคุณค่าและตรัสสั่งให้อยู่ในนครปักกิ่งเพื่อจัดการเจรจาสันติภาพ คณะเสนาบดีในไต้หวันของอูลีพระบาทมิหาญกล้าเลียนแบบเสียงร่ำร้องที่ไร้ประโยชน์และขมขื่นของเจีย (Chia [201-169 ปี ค.ศ. บัณฑิตสี่ชื่อผู้โศกเศร้าอย่างขมขื่นมากเมื่อเจ้านายของเขาวายชนม์ จนเขาตรอมใจตายภายในปีนั้น..... หรือจะใช้คำพูดว่างเปล่าในการปฏิบัติหน้าที่พอเป็นพิธี.....เป็นเวลา 8 ปีมาแล้วตั้งแต่ทำสนธิสัญญา [ปี 1860] เรื่องที่เจรจากันระหว่างจีนกับตะวันตกลำบากเป็นที่สุด คณะเสนาบดีในไต้หวันของอูลีพระบาทได้พยายามอย่างดีที่สุดแล้วที่จะรักษาสถานการณ์และเมื่อไม่กี่วันเร็ว ๆ นี้ ชาวตะวันตกโดยทั่วไปแล้วอ่อนน้อมว่าอ่อนสอง่ายและอ่อนอ่อนผ่อนปรนเข้ากันได้ อย่างไรก็ตาม ขณะที่การเพียงแต่เข้ากันได้กับพวกเขาชั่วขณะหนึ่งเป็นเรื่องถูกต้อง มันเป็นไปได้ตามวิธีการนั้นที่จะปกป้องพวกเราภาคหน้าหลาย ๆ ปีหรือหลายทศวรรษ ดังนั้น คณะเสนาบดีในไต้หวันของอูลีพระบาทได้ไตร่ตรองนโยบายในระยะยาวนานและถกเถียงเรื่องสถานการณ์อย่างตลอดทั่วถึงกับบรรดาข้าราชการของมณฑล ข้อเสนอให้เรียนภาษาเขียนและภาษาพูดของชาวต่างประเทศ กรรมวิธีหลากหลายในการสร้างเครื่องจักร การฝึกอบรมทหารใช้อาวุธปืนต่างประเทศ การส่งข้าราชการเดินทางไปต่างประเทศทั้งหลาย การตรวจสอบธรรมเนียมประเพณีและสภาพสังคมของประเทศทั้งหลาย การประจำกองทัพ 6 กองทัพในพื้นที่ของนครหลวงเพื่อป้องกันพระนคร การตัดสินใจด้วยความระมัดระวังและเป็นคำตัดสินใจพิเศษ เหล่านี้มิได้เป็นเครื่องแสดงอื่นใดมากไปกว่าการเป็นเครื่องแสดงการต่อสู้เพื่อสร้างตนเองให้เข้มแข็ง (Self-strengthening)

ยิ่งกว่านั้น กรรมวิธีสำคัญที่ชาวต่างประเทศใช้เพื่อให้ได้ชัยชนะคือ การใช้เรือกลไฟ และอาวุธปืนเป็นอันดับแรก แต่ก่อนปืนของพวกเขาใช้ยิงได้อย่างชาญฉลาดและถูกเป้าหมายได้อย่างน่าอัศจรรย์ เพราะชาวยุโรปมิได้ใส่ใจว่าจะต้องใช้ทุนรอนมากเพียงใดในการผลิตอาวุธปืนและเพราะอาวุธปืนมีรากเหง้ามาจากดาราศาสตร์และเรขาคณิต และตรีโกณและคณิตศาสตร์ได้พัฒนาอาวุธปืนด้วย ท่านเหวยมูทิง (Wei-Mu-t'ing) ท่านผู้ตรวจราชการ (Censor) ได้ขอให้ตั้งโรงงานที่นครเซียงไฮ้และที่อื่น ๆ ...คณะเสนาบดีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ออกเสียงกันเรื่องนี้ด้วยโดยติดต่อกับท่านเจ็งกัวฝาน (Tseng Kuo-fan) ท่านหลี่หุงจาง (Li Hung-chang) ท่านโจจงถั่ง (Tso Tsung-t'ang) อิงก้วย (Ying-kuei) กัวซุงเถา (Kua Sung-t'ao) เซียงอี่หลี่ (Chiang I-li) และท่านอื่น ๆ ท่านทั้งหลายล้วนเห็นชอบด้วยว่า กรรมวิธีอันชาญฉลาดเพื่อผลิต (อาวุธปืน) ต้องเริ่มต้นด้วยคณิตศาสตร์

เหล่าข้าพระพุทธเจ้าเกรงด้วยเกล้าฯว่า ประชาชนผู้เรียนรู้สิ่งเหล่านี้จะไม่มีความปลื้มใจอันอาจที่จะพินิจพิเคราะห์แยกแยะและน่าจะถูกชาวต่างประเทศชักจูงไปในทางมิชอบดังที่ท่านหวอเหยินหวาดเกรง ดังนั้น เหล่าข้าพระพุทธเจ้าจึงได้พิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบและตัดสินใจว่า บรรดาผู้เข้าสอบต้องเป็นผู้มาจากช่องทางวิชาการประจำเท่านั้น คือเป็นบรรดานักศึกษาเหล่านั้นที่เคียวผู้อ่านอย่างกว้างขวางและเข้าใจหลักการที่ถูกต้องและตั้งมั่นจิตใจใฝ่จุดมุ่งหมายที่ตั้งตรงเที่ยงและยิ่งใหญ่ สถานการณ์ปัจจุบันก็เป็นเพียงสิ่งซึ่งทำให้เหล่าบัณฑิตและข้าราชการรู้สึกเจ็บปวดในหัวใจและในหัวใจใครเล่าจะสามารถนอนบนพื้นและลิ้มรสความขมขื่น [มีแต่ความพยายาม] ใฝ่อย่างแนบเนียนเพื่อส่งเสริมกันเองอย่างแข็งขันในการแสวงหาผลสำเร็จของการทำให้ตนเองเข้มแข็ง

ท่านหวอเหยินได้กล่าวว่า อนารยชนคืออริราชศัตรูของเรา นี่แสดงโดยธรรมชาติวิสัยว่า เขาเองก็มีเจตจำนงที่จะนอนบนพื้นและลิ้มรสความขมขื่นด้วย แต่ขอพระราชทานกราบบังคมทูลว่าการที่เขามีความพยายามโดยวิธีการนั้นมีจุดมุ่งหมายที่จะหวังชื่อเสียงชั่วครั้งชั่วคราว หรือเขาก็กำลังจะแสวงหาผลลัพท์อย่างแท้จริง ถ้าเขากล่าวว่า เขาแสวงหาผลลัพท์ ถ้าเช่นนั้น ขอพระราชทานถามว่า เขาควรแสวงหาผลลัพท์จากผู้ที่โง่เขลาและต่ำช้า หรือเขาควรแสวงหาผลลัพท์จากแควดวงบัณเฑาะว์และข้าราชการ ? นี่คือเหตุว่าทำไมสำนักงานการต่างประเทศของคณะเสนาบดีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ขอร้องว่า ผู้ที่จะเข้าสอบไล่เป็นนักศึกษาของโรงเรียนภาษาต้องมาจากช่องทางปกติ บัดนี้เมื่อได้อ่านบันทึกของท่านหวอเหยิน ก็ย่อมจะได้ความว่า เขาพิจารณาการกระทำเช่นนั้นว่าเป็นการปฏิบัติมิได้เด็ดขาด ท่านราชเลขาณูการ (Grand Secretary) ซึ่งพอใจกับการมีชื่อเสียงรุ่งโรจน์มาช้านานในด้านการศึกษาก็ยังจืดจางใหม่ ทันทีที่เขาแสดงออกความคิดเห็น ย่อมจะมีบัณฑิตและข้าราชการเป็นจำนวนมากเห็นด้วยกับเขาอย่างมีดั่งสงฆ์เลศ นับตั้งแต่คณะเสนาบดีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้จัดการกับการต่างประเทศแล้ว คณะเสนาบดีมีความหวังเสมอที่จะได้รับความเห็นชอบของผู้อื่นเพื่อใช้ให้เป็นประโยชน์ใหญ่หลวงยิ่งขึ้นในการจัดการกับเหตุการณ์ทั่ว ๆ ไปในเวลานี้พวกเขาไม่เคยหาญกล้าที่จะยึดมั่นความเจตจำนงอันจะหลีกเลี่ยงความเห็นเหล่านั้น แต่บันทึกนี้

ของท่านหวอเหียนมิได้เป็นแต่เพียงยับยั้งบันทึกฉบับจากนี้ไปมิให้ก้าวไปเบื้องหน้าเท่านั้น หากแต่ข้าพระพุทธเจ้ายังเกรงด้วยเกล้าฯ โดยเฉพาะอีกด้วยว่า บันทึกนั้นจะทำให้บรรดาภายในและภายนอกนครหลวงผู้ปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจังโดยไม่มีแนวโน้มเอียงที่จะพูดเปล่า ๆ ไร้สาระจะบังเกิดความผิดหวังและท้อถอย แล้วสิ่งที่คณะเสนาบดีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทและข้าราชการของมณฑลได้วางแผนไว้แล้วเป็นเวลาหลายปีแล้วจะล้มเหลวในรุ่งอรุณวันหนึ่ง นี่คือความกังวลใหญ่หลวงทีเดียว

คณะเสนาบดีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้คิดใคร่ครวญครั้งแล้วครั้งเล่าและพบว่าชาวต่างประเทศผู้หาญกล้ามาจีนและประพฤติตามใจชอบโดยปราศจากข้อจำกัดในการประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นเพราะพวกเขาได้ตั้งมั่นจิตใจแน่วแน่และสร้างสมแผนการในระหว่างเวลาของหลายทศวรรษที่ผ่านมา พวกเขาล่วงรู้ได้โดยสิ้นเชิงในภาษาพูดภาษาเขียนจีน ความสำคัญและไม่สำคัญของพื้นที่ภูมิศาสตร์และแม้แต่คำคำเดียวหรือการกระทำเดียวของพวกเรา ในขณะที่เราไม่รู้แม้แต่สิ่งเดียวเกี่ยวกับการกระทำของเผ่าพันธุ์ของพวกเขา เราเพียงแต่พูดเปล่าเปลือยต่อไปเกี่ยวกับหลักการศีลธรรมและความประพฤติดีประพฤดีชอบโดยศีลธรรมและโต้แย้งกันอย่างลับสอดหลอหามานไม่มีที่สิ้นสุด บัดนี้กาลเวลาเพื่อแก้ไขปรับปรุงสนธิสัญญาภายหลัง 10 ปี จะมาถึงในไม่ช้า (กล่าวคือ ค.ศ. 1868) แม้จนถึงถ้าเราวางแผนและคิดถึงทุกวันทุกคืน มันก็สายเกินกาลไปแล้ว ถ้าเรายังพึงพอใจกับความโง่เขลาเบาปัญญาของเรา เราก็มีความวิตกกังวลอย่างลึกซึ้งด้วยเกรงว่าสถานการณ์จะเลวลงดุจกระแสน้ำไหลตั้งลงเขาทุกวัน ถึงกระนั้น ในทันทีที่เราแสวงหากรรมวิธีบางประการที่จะแสวงหาความภูมิใจเสียปวงชนก็จะวิพากษ์วิจารณ์เราชาวที่และชายที่ ความผิดเพียงประการเดียวก็เพียงพอแล้ว เราจะทนทำผิดอีกได้อีกอย่างไร ?

จนแม้เราเหล่าข้าพระพุทธเจ้าเสียซึ่งจะถูกจักรวรรดิวิพากษ์วิจารณ์ เราจะไม่พยายามหลีกเลี่ยงข้อวิพากษ์วิจารณ์ แต่ท่านราชเลขาธิการถือว่าการกระทำของเหล่าข้าพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องกีดขวาง เขาควรมีแผนดีกว่าบางแน่นอน ถ้าเขามีแผนบางแผนดีนำอิศรราชย์ซึ่งสามารถควบคุมบรรดาต่างประเทศและทำให้ประเทศเหล่านั้นควบคุมเรา คณะเสนาบดีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทควรเจริญรอยตามรอยเท้าของท่านราชเลขาธิการแน่นอน ทูมเทศความสามารถต่ำต้อยของพวกเขาในการถกเถียงอย่างรอบคอบกับเขา เพื่อแสดงคุณประสานกลมกลืนของเราเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเพื่อแสดงความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และผ่อนคลายพระราชหิตก ถ้าเขามีแผนการณ์อื่นนอกเหนือจากการใช้ความจงรักภักดีและความสุจริตจริงใจเป็นเกราะกำบังและใช้ความประพฤติตามระเบียบแบบแผนอันถูกต้องและความประพฤติดีปฏิบัติชอบตั้งมั่นในธรรมเป็นโล่และถ้อยคำทำนองนั้น และถ้าเขากล่าวว่า ถ้าเหล่านั้นสามารถทำให้การเจรจาทางการทูตสำเร็จลุล่วงและเพียงพอที่จะควบคุมชีวิตของอิรราชย์ศัตรูของเรา คณะเสนาบดีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทก็ไม่สิ้นนิษฐานถือเอาที่จะเชื่อถือเช่นนั้นเลยทีเดียว

ที่มา : "Doc. 20 The Tsungli Yamen's Rebuttal, 1867," *China's Response*, pp. 77-79.

คำแปลอัตชีวประวัติ ดร.ซุนยัตเซ็น

ข้าพเจ้าแซ่ซุน ชื่อเหวิน อีกชื่อหนึ่งคือ ใจจือ ชื่อที่ใช้โดยทั่วไป คือ ยัตเซ็น ข้าพเจ้าเป็นชาวอำเภอเซียงซัน เมืองกวางเจา มณฑลกวางตุ้ง เกิดเมื่อวันที่ 16 เดือน 10 ตามปฏิทินจันทรคติของจีน ปี ค.ศ. 1866 ในวัยเด็ก ข้าพเจ้าได้ศึกษาอักษรศาสตร์ของจีนตามแนวของซงจื้อ และสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรคัมภีร์โบราณของจีนเมื่ออายุได้ 12 ปี ปีต่อมาข้าพเจ้าได้ติดตามมารดาเดินทางไปหมู่เกาะฮาวาย จึงได้มีโอกาสพบเห็นความมหัศจรรย์ของเรือกลไฟและความกว้างใหญ่ไพศาลของมหาสมุทร ตั้งแต่นั้นมาจึงทำให้ข้าพเจ้าเกิดศรัทธาต่อวิชาดาราศาสตร์ และมุ่งมั่นที่จะศึกษาให้เข้าใจในสิ่งมหัศจรรย์ต่าง ๆ ของโลก ในปีเดียวกัน มารดาของข้าพเจ้าเดินทางกลับประเทศจีนอีกครั้งหนึ่ง ส่วนข้าพเจ้ายังคงพำนักอยู่กับพี่ชายต่อไปในฮาวาย และเข้ารับการศึกษาในโรงเรียน Iolani College, Honolulu ซึ่งก่อตั้งโดยชาวอเมริกันและเป็นสถาบันการศึกษาสูงสุดของเกาะฮาวาย เดิมที่ตั้งใจไว้ว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนี้แล้ว ก็จะเรียนต่อวิชาเฉพาะสาขาในมหาวิทยาลัยของสหรัฐอเมริกา แต่เนื่องจากพี่ชายของข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่าข้าพเจ้าเริ่มสนใจในธรรมของพระเยซู เกรงว่าจะไปเข้ารีต เป็นเหตุให้บิดามารดาตำหนิได้ ดังนั้นท่านจึงส่งข้าพเจ้ากลับประเทศจีน ขณะนั้นข้าพเจ้าอายุได้ 18 ปี เมื่อกลับถึงบ้านก็ไม่ปรากฏว่ามารดาจะตำหนิแต่อย่างใด สุดแล้วแต่ความปรารถนาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าพักอาศัยอยู่ที่บ้านเกิดหลายเดือนแล้วจึงเดินทางไปศึกษาภาษาอังกฤษต่ออีกที่ฮ่องกง โดยเข้าเรียนที่โรงเรียน Diuson Home, Hong Kong หลายเดือนต่อมา ย้ายไปเรียนที่โรงเรียน Queen's College, Hong Kong อีกหลายเดือน ต่อมาเนื่องจากมีเหตุเกิดขึ้นในครอบครัว ข้าพเจ้าจึงออกจากโรงเรียน และเดินทางไปอยู่ที่ฮาวายอีกครั้งเป็นเวลาหลายเดือน จากนั้นก็หยุดการศึกษารัฐศาสตร์ หันมาค้นคว้าคัมภีร์และประวัติศาสตร์โบราณของจีน เมื่ออายุได้ 21 ปี ข้าพเจ้าได้หันไปศึกษาวิชาแพทย์สมัยใหม่ โดยเข้าศึกษาในโรงพยาบาลกวางตุ้ง (Canton Hospital) ของมอสอนศาสนาชาวอเมริกันในมณฑลกวางตุ้ง ปีต่อมาย้ายไปศึกษาต่อที่ College of Medicine for Chinese in Hong Kong ซึ่งเป็นวิทยาลัยของฮ่องกง เป็นเวลา 5 ปี จึงสำเร็จการศึกษาด้วยคะแนนเกียรตินิยม ขณะนั้นข้าพเจ้ามีอายุได้ 26 ปี ที่กล่าวมาข้างต้นนี้คือประวัติการศึกษาของข้าพเจ้าโดยสังเขป ในวัยหนุ่มข้าพเจ้าตั้งปณิธานไว้อย่างสูงส่ง มีความกระตือรือร้น สนใจต่อสิ่งแปลกใหม่อยู่เสมอ วิชาความรู้ที่ร่ำเรียนมาจึงค่อนข้างกว้างขวาง แต่ไม่ได้เจาะจงศึกษาในด้านใดด้านหนึ่ง สำหรับศาสตร์ของจีนแล้ว ข้าพเจ้านิยมชมชอบในวรรณคดีของยุค 3 จักรพรรดิโบราณ และยุคของดั่งฮั่นและไซฮั่น ส่วนศาสตร์ฝ่ายตะวันตกนั้น ข้าพเจ้าชื่นชอบเป็นพิเศษในทฤษฎีของชาลส์ ดาร์วิน ดาร์บัตาราเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองการปกครอง ข้าพเจ้าก็อ่านศึกษาอยู่เป็นประจำ ทางด้านศาสนา ข้าพเจ้านับถือพระเยซูเจ้า

ทางด้านปุษนียบบุคคล ข้าพเจ้าเทิดทูนพระเจ้าทั้งกับพระเจ้าอยู่ของจีน และยอร์ช วอชิงตันของ
สหรัฐอเมริกา

หมายเหตุ * ยุค 3 จักรพรรดิ คือ จักรพรรดิเหยา จักรพรรดิซุ่น และจักรพรรดิทง (2357-2000
ก่อนคริสตกาล) ยุคสี่อันตง (ไซอันและตังอัน) คือราชวงศ์อันซึ่งก่อตั้งโดยจักรพรรดิเกาจู่ ผู้โค่น
ราชวงศ์ฉิน เรียกว่ายุคสี่อัน หรือราชวงศ์อันตะวันตก (207 ก่อนคริสตกาล - ค.ศ. 8) ต่อมา
จักรพรรดิกวางหวู่ได้ก่อตั้งราชวงศ์อัน หรืออันตะวันออกขึ้น เรียกราชวงศ์อันยุคหลัง (ค.ศ. 25-219)

ที่มา : ปรีดี เกษมทรัพย์ (แปล), ลัทธิไตรประชา และรัฐธรรมนูญของ ดร.ซุนยัตเซ็น
(กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2530), หน้าก่อนหน้าสารบัญ.